

e.) és az f.) megoldás önellátó alapjellegű, a beszélő saját magát nevezi meg, ill. említi valahogyan. Ez a módszer tulajdonképpen a beszélő előkészületét jelzi arra a helyzetre, ha megkérdezik, hogy mi a neve. A kifejezés mutatja, hogy ebben az esetben ő így és így nevezné magát.

A d.) típus tulajdonképpen egy fél visszaható szerkezet, míg végezetül az a.)-ban a kifejezés túlbiztosított jellege tűnik föl: 'hív' (a megnevezés célja, hogy a név viselője odamenjen a hívóhoz) + reflexív ragozás. Ilyenkor tehát a beszélő saját magát szándékozik a hívással megmozdítani, és rávenni, hogy menjen oda saját magához, hiszen akar valamit a hívottól, illetve önmagától.

BERTHA FRANCISKA

Anyakönyvezett becézőnevek

Az utóbbi években egyre szaporodnak az anyakönyvekben a hivatalossá vált keresztnévrövidülések és kicsinyítő képzős névformák, melyeket a köznyelv *becenév*-nek, a névtan pedig a legáltalánosabban *becézőnév*-nek nevez, így az e területet a legátfogóbban kutató HAJDÚ MIHÁLY is (Magyar becézőnevek 1770–1970. Bp., 1974).

Az alábbiakban megkísérlem röviden áttekinteni az utóbbi tíz év anyakönyvezett becézőneveit az 1983–87 között született gyermekek keresztnévstatisztikája és a Nyelvtudományi Intézethez érkezett, anyakönyvezés iránti kérelmek alapján. Becéző jellegű férfinevek bejegyzését eddig elenyészően kevés szülő kívánta, ezért azokkal csak érintőlegesen foglalkozom.

Rendkívüli nehézséget jelentett a becézőneveknek a teljes nevektől való elkülönítése, az általam választott megoldás bizonyára sok esetben vitatható is. A J. SOLTÉSZ KATALIN (A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979. 61) által átmenetinek tekintett *Kata*, *Magda*, *Zsuzsa* nevet például a becézőnevek közé soroltam, mert a közvélemény egy-egy teljes névhez tartozónak tudja őket, csakúgy, mint a *Fanni*, *Giitta*, *Nelli* nevet. Ezzel szemben nem vettem számításba pl. a *Hanna*, *Janka*, *Petra*, *Teréz*, *Vera* nevet, mert ezeket szerintem sokkal inkább önálló névnek tartják a névválasztók, sem pedig az etimológiailag becéző képzős *Aranka*, *Emőke*, *Franciska* típusú neveket, mert ezek képző nélküli alakja teljes névként nem használatos. A becézőnevek közé soroltam a *Füzike*, *Őszike*-féléket, mert nincs ugyan más "teljes" alakjuk, de erősen kicsinyítő, babusgató hangulatúak. Becézőnek tartom az idegen nyelvekből önállósulásuk után átvett *Dézi*, *Dolli*, *Lotti*, *Peggi* stb. nevet is.

LADÓ JÁNOS Magyar utónévkönyvének hivatalos névjegyzékéből kissé önkényes rendező elveim szerint végül 114 nevet soroltam a becézők közé. Ebből 1967-ben még csak 25-féle nevet anyakönyveztek az Utónévkönyvben közölt adatok szerint. 1976-ban már 51-et; 1983–87 között ebből a választékból 62-t, de más nevekkal együtt (a besorolás bizonytalansága miatt körülbelül:) 125-féle becézőt. Az

alábbiakban ezen a 125 néven kívül szerepelnek még ezek az újabban választott nevek: *Ágacska, Annamari, Ámika, Bora, Meggi, Peggi, Szaffi, Via, Zalánka, Zazi, Zea, Zizi*.

A HAJDÚ MIHÁLY fent említett könyvében szereplő, hallatlanul gazdag formaváltozatokból az önállósult becézőnevek között csak néhány típust találhatunk meg. Az alábbiakban ezeket csoportosítom, zárójelben közölve az 1983–87 közötti előfordulás számát. Számadat hiányában újabb névválasztásról van szó.

Az *-i* képzős nevek közül viszonylag kevés válhatott hivatalossá. A Nyelvtudományi Intézet ezeket korábban nem javasolta anyakönyvi bejegyzésre, de nem is igényelték gyakran. Ide tartozik: *Anni, Annamari, Emmi* (1), *Hédi* (20), *Kati* (1), *Orsi* (1), *Panni* (1). Korábban is anyakönyvezhető volt az ide is sorolható *Gyöngyi* (1269), *Györgyi* (479); ezeknek előfordul azonban eredetibb *-ike* képzős alakja is: *Gyöngyike* (2), *Györgyike* (2). A *Györgyi*-n kívül egy férfinévből képzett név van: *Órsi* (2). A csonkult névvégződésből *-i* képzővel alakult nevek közül régebben elterjedt már a *Fanni* (329) és a *Nelli* (138); az előbbi *Fanny* (8) és *Fáni* (1) alakban is előfordul. Hely hiányában részletes elemzés nélkül sorolom fel azokat az *-i* végű neveket, melyek rövidült vagy csonkult tőből idegen nyelvekben alakultak ki és önállósultak: *Betti* (44), *Dézi* (10), *Dollí* (31), *Jenni*, *Kitti* (2144 [!]), *Kelly* (1), *Lotti* (10), *Mandy* (2), *Molli*, *Netti* (2), *Netty* (1), *Meggi*, *Peggi*, *Romy* (1), *Zazi*, *Zetti* (1), *Zizi*.

A csonkult nevek képző nélkül is gyakoriak: *Bella* (19), *Betta* (2), *Dana* (1), *Ditta* (37), *Ditte* (1), *Dina* (4), *Génia* (1), *Gina* (179), *Gitta* (47), *Jetta* (9), *Lia* (15), *Lotte* (1), *Netta* (7), *Nilla* (4), *Ria* (1), *Tilla* (13), *Tina* (18).

A névrövidülések többnyire *-a*-ra végződnek, többeseji magánhangzójuk vagy képzőjük révén: *Ata*, *Bea* (62), *Bora*, *Dea* (9), *Eta* (4), *Iza* (2), *Kata* (806), *Kriszta* (31), *Magda* (14), *Mara* (4), *Zsuzsa* (1440). Mindössze 3 kivétel akad: *Etel* (2), *Karolin* (9), *Veron* (1).

A mássalhangzót is tartalmazó képzők közül a *-ca* csak a *Vica* (2) névben szerepel. A HAJDÚ MIHÁLY által visszaszorulónak talált *-ica* az *Anica* (1), *Katica* (6), *Marica* (9) néven kívül minden bizonnyal nemzetiségi születésű leányok nevében fordul még elő: *Danica* (4), *Dragica* (2), *Ljubica* (1), *Milica* (4), *Verica* (1).

A leggyakoribb képző a *-ka/-ke*. Az ilyen végű közszóval azonos nevek: *Boglárka* (1391), *Borsika* (1), *Cseperke* (2), *Zselyke* (2). Közszóhoz járul a névképző *-ka* ezekben: *Angyalka* (7), *Bíborka* (3), *Hajnalka* (3203), *Havaska* (1), *Jávorka*, *Latinka* (1), *Rubinka* (1), *Sugárka* (1). Férfinévből képzett név az *Aporka* (1), és az újabb *Zalánka*. A névrövidülésekhez járuló *-ka* képzővel alkotott nevek közül az utóbbi 1–2 évben kezdenek gyakoribbá válni ezek: *Anka* (1), *Borka*, *Dorka* (19), *Panka*, *Terka*, *Zsanka*, *Zsuzska*. (Ez utóbbinak a bejegyzését 1993-ban javasolta a Nyelvtudományi Intézet, miután nem sikerült meggyőzni a szülőket arról, hogy e név sokkal kicsinyítőbb, játszibb hangulatú, mint a gyermek nővérének *Katinka* neve.) Ilyen típusúak még: *Apolka* (5), *Danilka* (1), *Darinka* (24), *Dominka* (1), *Hanka* (1), *Ilka* (12), *Jutka* (1), *Martinka* (1), *Veronka*, *Zsóka* (52).

Az erősen kedveskedő hangulatú *-ike* képző a már említett *Gyöngyike* és *Györgyike* néven kívül a *Füzike* (1) és a *Szendike* (5) névben fordul elő, az egy fokkal komolyabb *-ika* pedig az *Anika* (3) és a *Marika* (1) névben.

A *-cska* a régebbi *Ajnácska* (2) néven kívül egy friss névalkotásban jelent meg: *Ágacska*. Ritkább képzők még: *-óka*: *Boróka* (20); *-nka/-nke*: *Delinke* (3), *Inka* (1), *Katinka* (233); *-iska*: *Boriska* (1); *-ó*: *Kató* (9).

Ikerítésből önállósult névként csak a *Panna* (30) vált hivatalossá, illetve ennek a már említett *Panni*, *Panka* képzett alakjai.

Egyik csoportba sem soroltam ezeket a különböző eredetű neveket: *Árnika*, *Csinszka* (1), *Kisanna* (3), *Szaffi*, *Véri*.

Nagyon sok becenévképző nem fordul elő a hivatalos nevekben, pl.: *-ő*, *-u*, *-c*, *-cs*, *-sz*, *-ce*, *-ci*, *-có*, *-cu*, *-ice*, *-ici*, *-csó*, *-cső*, *-de*, *-di*, *-ók* stb.; a többnyire gúnynevet alkotó *-csa* sem, a családias megszólításban gyakori *-us* sem, az általam teljes nevekhez sorolt, régen önállósult *Anikó* *-ikó* képzője sem.

Nemcsak a képzők és egyéb névalkotási módok száma kevesebb a Magyar becézőnevekben felsoroltaknál, hanem ezek megterheltsége is eltér attól, amit HAJDÚ MIHÁLY a megszólításra, kedveskedésre való igazi becézőneveknél megállapított. Az *-i* képző sokkal ritkább. Az anyakönyvezett becézők zöme a képzettek és a csonkult vagy rövidült nevek között is *-a*-ra (*-ka*-ra) végződik. A Magyar utónévkönyvben nagy számban szereplő közzszo + *-ka* képző típusú beszélő nevek közül mintegy 25-öt ugyan nem választott senki (*Árvácska*, *Áldáska* stb.), de néhány ilyen is előfordult. A *-ka* végződés egyébként gyakori nem képzett, ill. más összetett képzős és elhomályosult képzésű keresztnevekben (*Blanka*, *Bianka*, *Erika*, *Franciska*, *Friderika*, *Mónika*, *Piroska*, *Réka* stb.), talán ezek mintája is hozzájárul a hasonló hangzású *-ka* képzős nevek terjedő önállósulásához.

A becézőnevek gyorsuló ütemben történő hivatalosodása egyébként többféle, alaposabban vizsgálendő okra vezethető vissza. A névadók olykor nem akarnak arra gondolni, hogy gyermekük felnőtt is lesz, túl komolyan tartják például a *Zsófiá*-t, míg a *Zsófi*-t kedvesnek, kisgyermekhez illőnek. A híres névviselők érdekes módon viszonylag ritkán szolgálnak példaként (az *Anni*-t néhányan Fischer Annie-ra hivatkozva választották). Az idegen nyelvekben önállósult becézők eredetét (*Nancy/Nenszi*) sokan nem ismerik, teljes névnek tartják őket. Jellemző ez a férfinevekre is. Magyar eredetű becézőnevet eddig nemigen kívántak fiúgyermek számára bejegyeztetni, de nem mindenki érzi a becenevi eredetet az idegen nevekben, ezért választanáknak ilyeneket is: *Dick*, *Eddy*, *Nick*, *Nico*, *Tom*. Fiúnak adták volna még a *Chicco* (olaszul magocska) és a *Cinyó* nevet is, ez a gyermek apjának a beceneve.

A terjedőben levő névkicsinyítésről szólva meg kell említeni, hogy ezzel ellentétes törekvések is vannak: *Bibor*, *Gyopár*, *Hajnal* név is él az Utónévkönyv kicsinyítő képzős formáin kívül; a *Boglárka* mellett újabban előfordul a más jelentésű, komolyabb *Boglár*; a becézettnek érzett *Piroska* helyett bejegyeztették már a valóban becéző, de kevésbé kicsinyítő *Piros*-t is.

A hely hiánya és a rendelkezésemre álló, ellenőrizhetetlen, idegen állampolgárok adatait is tartalmazó gépi statisztika pontatlansága miatt nem

közölhetek adattárat. Ugyanebből az okból nem volt módom az adatok pontosabb elemzésére sem. A fenti példák közzétételével talán mégis sikerül felhívni a figyelmet egy olyan jelenségre, amely nagy mennyiségű adatot tartalmazó pontos statisztikák hiányában esetleg rejtve marad a kutatók szeme elől.

BIRÓ ÁGNES

A körösladányi határrésznevek egy típusáról

1. A földrajzi nevek tipológiájának része a névkeletkezési módok alapján alkotott rendszer (vö. HOFFMANN ISTVÁN: MNyTK. 183 [1989]: 105–106). Mivel Körösladány földrajzi nevei közül általános ismertségüket, gyakori használatukat és részben régi korokat tekintve, másrészt a denotátumuk jelentősége miatt is az egyik legkiemelkedőbb csoport a határrészneveké, ezek keletkezésének vizsgálata így kiszakítva is tanulságos lehet. Jelen dolgozatomban nem foglalkozom a település összes határrésznevével, csak az egyik altípusba tartozókkal. A település földrajzi neveinek rendszerezésekor kiderült, hogy a határrésznevek keletkezésében meghatározó szerepet a jelentésbeli szóalkotási módok játszottak (vö. HOFFMANN ISTVÁN: MNyj. 30 [1992]: 3–23), ezek között is leginkább a névátvitel, elsősorban a metonímia.

Sok körösladányi metonimikus eredetű határrésznév úgy jött létre, hogy a hajdani vizek nevei váltak a vizekkel (érintkező) szomszédos nagy kiterjedésű területek neveivé.

2. E nevekre (ugyanúgy, mint a tájnevek egy csoportjára) is jellemző, hogy "egyedei tulajdonnévi létük első szakaszában nem" határrésznevek, "csak később, névátvitellel lettek azzá" (JUHÁSZ DEZSŐ: NytudÉrt. 126 [1988]: 24). Tehát a metonimikus határrésznevek "úgy jöttek létre, hogy a meglévő nyelvi elemkészletnek csak a jelentésbeli átértékelődése történt meg, a névalkotásban a grammatikai szerkesztés nem játszott szerepet" (HOFFMANN: MNyj. 30 [1992]: 17). Így a csoportba való tartozásuk "feltétele még a funkcióváltást kísérő alaki-lexikai változatlanság" (JUHÁSZ i. h.). Az ilyen névalkotási móddal keletkezett, az új jelölésben megállapodott földrajzi neveket tartja a szakirodalom másodlagos neveknek. E nevek esetében a névadás motivációja az eredeti denotátumnak, illetve nevének típusa; vagyis másodlagos határrésznevek létrejöhetnek vizek, térszínformák stb. neveiből.

Körösladányban a határrésznevek uralkodó (keletkezéstörténeti) típusát a puszta víznevekből származók alkotják. A következő nevek tartoznak ide: *Bikeri*, *+Billentő*, *Büngösd*, *Csécseri*, *Dondorog*, *Guzsaly*, *Györkeri*, *Gyulaj*, *Károlyderék*, *+Kengyel*, *Kerekítő*, *Korhány*, *Majta*, *Nadarér*, *Pakac*, *Sárosér*, *+Sárosfok*, *Sebesér*, *+Süvöltő*, *Tekerő*, *Tenkér*, *Tikos*, *Tüdős*, *+Tüdősér*, *Vermes*, *Vesszősér*. Összesen: 26 név, 24 területet jelöl. A források alapján a községben a különböző korokban 74